

A TELJESÍTMÉNYMOTIVÁCIÓ MEGJELENÉSE KÜLÖNBÖZŐ KOCKÁZATKERESŐ MAGATARTÁSOKBAN

MAYER KRISZTINA¹, LUKÁCS ANDREA²,
DR. BARKAI LÁSZLÓ²

Összefoglalás: Kutatásunk középpontjában személyiségünk egyik lényeges része, a teljesítménymotiváció áll. A teljesítménymotiváció sajátos humánspecifikus motiváció, a teljesítmény folyamatos emelésére, a sikerre, mások teljesítményének meghaladására vonatkozó készletetés, mely a közelítés és a távolítás faktorából áll. Kutatásunk célja, hogy feltérképezzük, hogyan jelenik meg a teljesítménymotiváció a különböző kockázatkereső csoportokban. Vizsgálatunkban 170 fő proszociális kockázatvállaló (tűzoltó), 194 fő antiszociális kockázatvállaló (erőszakos bűncselekmény elkövető) és 71 fő extrém sportoló vett részt. Eredményeink alapján elmondható, hogy a Közelítés faktorában nincs szignifikáns különbség a három csoport között, míg a Távolítás faktorában az antiszociális csoport szignifikánsan magasabb pontokat ért el, mint a másik két csoport.

Kulcsszavak: teljesítménymotiváció, közelítés, távolítás, kockázatkereső csoport

Felnőtté válása során az egyén hozzászokik, hogy a társadalom tagjai minden megnyilvánulását minősítik. Idővel saját magát is teljesítménye tükrében látja. Atkinson teljesítménymotivációval kapcsolatos vizsgálatai alapján megállapítható, hogy olyan feladathelyzetben, amikor a cél elérése bizonytalan két egymással ellentétes motívum jelenik meg. Az egyik a cél elérésének a motívuma a másik pedig a kudarc elkerülésének a motívuma. További befolyásoló tényező még a cél vonzereje, incentive értéke (Atkinson, 1977). Atkinson elmélete elsősorban olyan helyzetekben érvényes, ahol a személy nemcsak felelősnek érzi magát a feladathelyzet kimeneteléért, hanem azt is tudja, hogy az általa elért eredményt valamilyen külső mércével is össze fogják vetni. Az ilyen helyzeteket teljesítményhelyzetnek tekinthetjük, melyek ügyességet és hozzáértést várnak el az egyéntől. Ezekben a helyzetekben az, hogy a fent említett két ellentétes hozzáállás közül melyik lesz a hangsúlyos, az a személyek állandó személyes orientációjának része, a feladathelyzettől független jellemzője (Maehr és Sjorgen, 1991).

A különböző teljesítményhelyzetek közül a sikerorientált személyek akkor mutatják a legalacsonyabb motivációt, amikor a siker szubjektív valószínűsége 0 vagy 1, azaz vagy teljesen biztos a siker, vagy teljesen kizárt. A legnagyobb motivációt pedig olyan esetekben produkálják, ha a siker szubjektív valószínűsége 0,5 körüli, azaz a siker és kudarc valószínűsége nagyjából egyenlő, vagyis a feladat számukra közepes nehézségű. A kudarcra kerülő személyeknél pedig pont ebben az esetben –

¹ Miskolci Egyetem, Egészségügyi Kar, Testnevelési Tanszék

² Miskolci Egyetem, Egészségügyi Kar, Elméleti Egészségtudományi Tanszék

amikor a siker és a kudarc elérésének valószínűsége azonos – lesz a legalacsonyabb a motiváció. A kudarckerülő személyek az olyan feladatokat preferálják, amelyek vagy olyan könnyűek, hogy a siker biztosra vehető, vagy olyan nehezek, hogy a kudarc nem jár együtt szégyenérzéssel. A sikerorientált személyek szeretik próbára tenni ügyességüket és kockáztatni, a sikerorientált és kudarckerülő személyek különböző mértékű kockázatvállalása a pályaválasztásban is megmutatkozik (Atkinson, 1977).

Atkinson modellje jól használható a kitartás elemzésére is. Feather szerint a sikerorientált személyek közelítés-orientáltabbak, vagyis kitartóbbak olyan helyzetben, amikor a siker és a kudarc valószínűsége közel azonos. A kudarckerülők pedig egy ilyen feladathelyzetben elhárítás-orientáltak, azaz rövidebb ideig tartanak ki (Feather, 1961). Atkinson modellét Covington és Omelich terjesztették ki az elkerülés és a megközelítés dimenziójára. A sikerhez és a kudarchoz való beállítódás négy alapvető típusát az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat
Viszonytípusok a sikerhez és a kudarchoz

	Megközelítés alacsony	Megközelítés magas
Elkerülés alacsony	kudarcelfogadó	sikerorientált
Elkerülés magas	kudarckerülő	túlversengő

Elméletük alapján elmondható, hogy a kudarcelfogadó személyekre a gyenge motiváció és teljesítmény a jellemző, valamint az alacsony szintű szorongás. A túlversengő személyek ezzel szemben erős szorongást mutatnak egy-egy feladat helyzet előtt, és ezzel párhuzamosan erős teljesítménymotiváció is jellemzi őket (id: Fodor, 2007).

David McClelland azt a törekvést érti teljesítményszükségleten, mely arra irányul, hogy az egyén sikeres legyen minden olyan cselekvésben, melyre alkalmazható a kiválóság valamilyen mércéje. E modell szerint a teljesítménymotiváció három fontos összetevő függvénye. Egyrészt meghatározó az egyén általános motivációs állapota, igény szintje, másrészt a feladat nehézsége és ezzel összefüggésben a siker és a kudarc szubjektív valószínűsége valamint harmadrészt nem hagyható figyelmen kívül a céltárgy incentív értéke sem.

Hoppe megállapította, hogy az igény szint a korábbi tapasztalatok függvényében változik. Amennyiben a vizsgálati személyek teljesítménye elérte vagy meghaladta az igény szintjüket, akkor azt sikernek könyvelték el, ha elmaradt az igény szinttől az eredmény, akkor azt kudarcnak tekintették. A sorozatos sikerek emelték az igény szintet, a kudarcok pedig csökkentették. Sikerek hatására meredekebben emelkedik az igény szint, mint ahogy a kudarcok után csökken.

Az igényszint kialakításában a saját képességeink reális számbavételén és a feladat nehézségén túl belejátszik az ambíció és a kudarcból való félelem. A sikeres cél-elérés mellett a kudarcfélelem is befolyásolja a teljesítményhelyzetben történő viselkedést. Így az igényszint kialakítása két ellentétes késztetés kölcsönhatásának eredménye, melyek egyrészt a sikerremény másrészt a kudarcfélelem. Egyfelől a feladat nehézsége, másfelől a siker vonzereje határozza meg a siker valószínűségét. A sikerre törekvés tendenciája pedig összefügg a siker valószínűségével (Fodor, 2007).

A kompetenciára való törekvés – mely az intrinzik motiváció egyik formája –, fontos kapcsolatban áll a teljesítménymotivációval. A sikeres cselekvés egyrészt hozzájárul a pozitív énkép fenntartásához, biztosítja a megfelelő önértékelést, másrészt a környezet elismerését is kiváltja. Ez a két tényező szoros kapcsolatban van egymással. A kompetenciamotívummal jobban rendelkező személyek eredményorientáltak, cselekedeteikért személyes felelősséget vállalnak, szívesen tűznek ki maguk elé ösztönző célokat, előszeretettel vállalnak kockázatot, aktívan keresik a bizonytalanságukat csökkentő információkat, épp ezért fontos számukra a cselekedeteikről szóló konkrét visszajelzés, ezen kívül jellemzi őket az alkotó és újjító viszonyulás a különböző tevékenységek során, valamint igyekeznek megtalálni a fejlődés lehetőségeit.

A sikerorientált személyek kitartóak, biztosak képességeiben. A kudarc esetén sem veszítik el a kedvüket, mivel többnyire belső, de nem állandó tényezőket tesznek felelőssé a kudarcért. A kudarckerülő személyek ezzel szemben kudarc esetén hamar feladják a küzdelmet és a sikerekről sem hiszik el, hogy saját maguknak köszönhetik. Sikerüket hajlamosak külső, tőlük független tényezőknek tulajdonítani, mint például a szerencse, kudarcaikért pedig képességeik hiányát teszik felelőssé, melyek belső és állandó tényezők. Ez az oka annak, hogy a sikernek nem tudnak igazán örülni, a kudarcok pedig túlságosan elkeserítik őket. Mindezek hátterében a szorongás és a saját képességeikkel szembeni bizonytalanság áll (Fodor 2007).

Módszer

Vizsgálati személyek

Összesen 435 (19 és 59 év közötti) férfi vett részt a vizsgálatunkban, melyből 71 extrém sportoló, 170 proszociális kockázatvállaló (tűzoltó) és 194 antiszociális kockázatvállaló (erőszakos bűncselekmény elkövető) volt. Átlagos életkoruk $33,18 \pm 7,87$ év volt. Az egyes csoportok között az életkor tekintetében nincs szignifikáns eltérés. ($F(2,432)=3,033;p>0,05$) A vizsgált személyek életkor szerinti eloszlását a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat
A vizsgált minta életkor szerinti eloszlása (átlag, szórás±)

	elemszám	életkor
Extrém sportoló	71	34,72 ±8,41
Proszociális kockázatvállaló	170	32,15 ±5,47
Antiszociális kockázatvállaló	194	33,53 ±9,25
összesen	435	33,18 ±7,87

Az 1. csoportba tartoztak a proszociális kockázatvállalók. Összesen 170 tűzoltó vett részt a vizsgálatunkban. Mindannyian férfiak, az életkori átlag: 32,15 ±5,4; iskolázottság tekintetében az átlag: 11,93 ±0.97 iskolában töltött év volt. Az adatfelvétel több Tűzoltóparancsnokságon zajlott le (Pécs, Siklós, Miskolc, Diósgyőr). A vizsgálatban való részvétel önkéntes, a válaszadás anoním volt. Minden Tűzoltóparancsnokságot három egymást követő nap látogattunk meg, így volt lehetőségünk az „A” „B” és „C” csoporttal is – azaz a teljes vonulós állománnyal – kitölteni a tesztek.

A 2. csoportban az antiszociális kockázatvállalók, azaz kockázatos, erőszakos bűncselekmény elkövetők, börtön, illetve fegyházfokozaton lévő fogvatartottak voltak. Összesen 194 fogvatartott vett részt a vizsgálatunkban. Mindannyian férfiak, az életkori átlag: 33,5 ±9,2; iskolázottság tekintetében az átlag: 8,89 ±1.71 iskolában töltött év volt. Az adatfelvétel 8 börtönben zajlott le. (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet Miskolcon, Baranya Megyei BV. Intézet Pécsen, Tolna Megyei BV Intézet Szekszárdon, Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtön, Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Szegedi Fegyház és Börtön, Budapesti Fegyház és Börtön és a Váci Fegyház és Börtön)

A vizsgálatban való részvétel önkéntes, a válaszadás anoním volt. Az adatfelvétel a börtönök tantermeiben, illetve foglalkoztató termeiben zajlott, kis (10-15) fős csoportokban, ahol a fogvatartottakon kívül BV. Intézet hivatásos tiszthelyettesei is jelen voltak. A fogvatartottak büntetés-végrehajtási Intézet helye és a bűncselekmény szerinti megoszlást a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat
A Büntetés-végrehajtási Intézet helye és a bűncselekmény szerinti megoszlása

	em ber- ölés	rab lás	be- törés	lo- pás	test i sértés	csa- lás	egy éb	Ös sz.
Miskolc	2		4	7	11			24
Sátoraljaúj- hely	3	8		2		2		15
Tiszalök	7	3	1	3	1		2	17
Szeged	30	15		3		2	2	52
Pécs	4	9			1		1	15
Szekszárd	8	3	1		4		3	19
Vác	4	8	1	3		2	4	22
Budapest	18	9			2		1	30
Össz.	76	55	7	17	19	6	13	194

A 3. csoportot a kockázatos sporttevékenységet űzők, azaz ejtőernyősök, sziklamászók, vadvízi evezősök és airsoft játékosok alkották. Összesen 71 fő extrém sportoló vett részt a kutatásunkban. Mindannyian férfiak, az életkori átlag: $34,7 \pm 8,4$, iskolázottság tekintetében az átlag $13,7 \pm 2,28$ iskolában töltött év volt. Közülük 17 fő ejtőernyőzik, 7 fő vadvízi evezős, 36 fő sziklát vagy műfalat mászik, 6 fő airsoftozik, és öten több extrém sporttevékenységet is űznek párhuzamosan.

Teljesítménymotivációt vizsgáló kérdőív

A teljesítménymotiváció vizsgálatára az AMS-R (Achievement Motives Scale) kérdőívet használtuk, melyet Jonas W.B Lang és Stefan Fries fejlesztett ki 2006-ban. Az AMS jól megalapozott és rendszeresen használt skála, mellyel jól megbecsülhető a sikerorientáltság és a kudarckerülés. Az AMS eredeti, 30 kérdéses változata 15-15 kérdéssel mérte a sikerorientációt és kudarckerülést. Ez azonban nem illeszkedett elfogadhatóan a kétfaktoros modellhez, ezért volt szükség a teszt revideálására. Ez a módosított 10 ítemes verzió (AMS-R) megbízható előrejelzője a sikerorientált és kudarckerülő viselkedésnek. Az első öt kérdés a sikerorientációra, a második öt pedig a kudarc elkerülésének motívumára utal (Lang és Fries, 2006).

Statisztikai módszerek

A statisztikai elemzéseket az SPSS 17.0 programmal végeztük és egy szempon-
tos független mintás variancia-analízist alkalmaztunk. A csoportok közötti összehasonlítást a Bonferroni-féle post hoc teszttel végeztük.

Hipotézis

Feltételeztük, hogy a proszociális kockázatvállalók és az extrém sportolók sikerorientáltak, míg az antiszociális kockázatkeresők, kudarckerülő motivációval jellemezhetőek.

Eredmények

A *Közelítés* faktorban nem találtunk szignifikáns különbséget a három csoport között ($F(2,432)=1,038$, $p>0,05$), míg a *Távolítás* faktorban a csoportok között szignifikáns különbség van ($F(2,432)=11,380$; $p<0,05$). Az antiszociális kockázatvállalók szignifikánsan magasabb pontot értek el, mint az extrém sportolók ($p=0,003$) és mint a proszociális kockázatvállalók ($p=0,000$).

Megbeszélés

A sikerorientáltság tekintetében várakozásunkkal ellentétben nem kaptunk jelentős eltérést a három kockázatkereső csoport között. Az AMS-R Távolítás faktorában, ami a kudarckerülést méri, azonban hipotézisünknek megfelelően arról kaptunk képet, hogy az antiszociális kockázatkeresőket jobban jellemzi a kudarckerülés, mint a másik két kockázatkereső csoportot. A sikerorientált személyek jobban teljesítenek, nagyobb valószínűséggel kitartanak egy feladatban, élvezik a teljesítményhelyzeteket, pozitívabban értékelik önmagukat és nagyobb valószínűséggel élnek át flow élményt a feladatvégzés alatt. A kudarckerülő személyek – mint a vizsgálatunkban szereplő fogvatartottak –, többet aggódnak a teljesítménnyel összefüggő feladathelyzetben, negatívabban értékelik magukat, kisebb az esélye, hogy teljesítményhelyzetben flow élményt éljenek át és többet szoronganak.

A kapott eredményekkel összefüggésbe hozható Zamble és Porporino (1988) vizsgálatának eredménye, melyben elítéltek különböző coping technikáit térképezték fel egyrészt a börtönben, másrészt a szabad életben. Kint is és bent is a leggyakrabban alkalmazott módszer a reaktív probléma megoldás, ami a felmerülő problémára irányul mindenféle tervezés és előrelátás nélkül. Ezzel szemben az előzetesen probléma orientált viselkedés esetén az egyén elemzi a problémát és megtervezi az akcióját. Ilyen coping stratégiával csupán minden hatodik elítélte él.

A fogvatartottakról vizsgálatuk alapján elmondhatjuk, hogy többnyire alacsony színvonalú coping technikákkal rendelkeznek. A menekülés technikájával a börtönben kétszer annyian élnek, mint a kinti világban. Ez a börtönön kívül általában tényleges fizikai helyzetváltoztatással járó menekülést jelent. Szintén gyakori megküzdési stratégia az elkerülés módszere, valamint a szociális támogatás lehetősége vagy az enyhítés, mint a családtagok fényképének nézegetése. Az újraértékelés és a kognitív coping magasabb szintű lehetőségek, melyeket a börtönben gyakrabban alkalmaznak, mint a szabad élet során. Vizsgálatuk során az is kiderült, hogy az

alkalmazott coping stratégiák a börtönben eredményesebbek voltak, mint a kinti világban, mivel a börtön sok problémát kreál, de egyben a börtön szabályokkal megadja a lehetséges válaszokat is, és megköveteli, hogy az elítélt ezek közül válasszon. A bűnelkövetők tehát nem választhatják a szabad életben alkalmazott nem megfelelő, inadekvát, romboló hatású módszereket, például az alkoholt vagy a drogokat. Az eredmények tehát nem azt jelentik, hogy a bűnözők a börtönben eredményesebben oldják meg a problémáikat hanem, hogy az alkalmazott coping stratégiák a börtönben eredményesebbek, mint a szabad életben (Zamble és Porporino, 1988). Hughes és Zamble arra az eredményre jutottak, hogy a nem bűnözők magasabb színvonalú coping technikákat alkalmaznak a különböző stressz helyzetekben, mint a bűnözők, mely szintén kapcsolatba hozható jelen kutatásunk eredményeivel (Hughes és Zamble, 1993).

Köszönetnyilvánítás

Jelen munka a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként - az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében - az Európai Unió rész támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

Irodalomjegyzék

- [1] *Atkinson, J. W.* (1977) A teljesítménymotiváció In: Szakács Ferenc (szerk.) Személyiséglélektani szöveggyűjtemény IV./1 Személyiségdimenziók mérése. 1994, 205-291. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- [2] *Maehr; Sjorgen* (1991) Atkinson elmélete a teljesítménymotivációról In: Pléh Csaba; Oláh Attila (szerk.) Szöveggyűjtemény az általános és a személyiségpszichológiához. 1998, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- [3] *Feather, N. T.* The relationship of persistence at a task to expectation of success and achievement related motives. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1961, 63, 552-561.
- [4] *Fodor L.* Fejezetek a motivációkutatásból. 2007, Gondolat Kiadó, Budapest
- [5] *Lang, J. W. B.; Fries, S.* A Revised 10-Item Version of the Achievement Motives Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 2006, 22(3) 216-224.
- [6] *Zamble, E; Porporino, F. J.* Coping behaviour, and adaptation in prison inmates. Springer Verlag, New York, Berlin, Heidelberg, London, Paris, Tokyo 1988,
- [7] *Hughes, G.; Zamble, E.* A profile of Canadian correctional workers: How they experience and respond to job stress. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1993, 37,